

اجلاس جهانی جامعه اطلاعاتی تونس ۲۰۰۵

اجتماع نوع انسان ضروری است و حکیمان
این معنی را بدینسان تعبیر کنند که انسان دارای
سرشت مدنی است. یعنی ناگزیر است اجتماعی
تشکیل دهد که در اصطلاح ایشان آن را مدنیت
گویند و معنی عمران همین است

و اما علوم عقلی مسائلی است که برای انسان
طبیعی است از این رو که وی دارای اندیشه است
و بنابراین دانشهای مزبور اختصاص به ملت معینی
ندارد، بلکه افراد همه ملتها در آن می اندیشند و
در درک مسائل و مباحث آن با هم برابرند و
این روش در نوع بشر از آغاز اجتماع و عمران
طبیعت وجود داشته است.

مقدمه ابن خلدون، عبدالرحمن ابن خلدون، قرن هشتم هجری،
ترجمه محمد پروین گنابادی، ۱۳۳۶، تهران.

در میانه شهر تونس، مجسمه ابن خلدون با قامتی افراشته جهانیان را به شرکت در مرحله دوم
اجلاس جهانی جامعه اطلاعاتی فراخوانده بود که به همت آقای کوفی عنان دبیر کل سازمان ملل متحد در
شهر تونس پایتخت کشور تونس از ۱۶ تا ۱۸ نوامبر ۲۰۰۵ میلادی برگزار شد.

این اجلاس، مرحله دوم اجلاس جهانی جامعه اطلاعاتی بود که مرحله اول آن در سال ۲۰۰۳ در ژنو برگزار
شد. هدف اصلی اجلاس برانگیختن توجه جهانیان به تحولی است که فناوری اطلاعات و ارتباطات پیش روی
آنان گشوده است. تحولی که فرصتهایی را برای توسعه به همراه دارد تا جامعه اطلاعاتی و در پی آن
جامعه معرفتی را برای زندگی ایمن و خرسند به ارمغان آورد.

بیش از نوزده هزار نفر شرکت کننده در اجلاس از بیش از یکصد و هفتاد کشور از کره ارض به دنبال
رویایی می گشتند که آغاز تحولی در شئون مختلف فرهنگی و اقتصادی است. این اجلاس شاید اولین
گردهمایی از نوع خود بود که این چنین جمعیتی را در بر گرفته بود که ترکیبی از چند سهامداران^۱ داشت،

1. Multi Stakeholder

نمایندگان دولتها، بخش خصوصی، نهادهای غیر دولتی، نهادهای بین المللی، و رسانه ها ترکیب جدیدی را شکل داده بودند که راز توسعه جامعه اطلاعاتی است.

اجلاس و نمایشگاه وسیع جانبی آن ترکیبی از جلسات رسمی دولت ها و بیش از ۱۰۰۰ سمینار، کارگاه، و بحث و گفتگو را سامان داده بود، جلسات رسمی روز ۱۶ نوامبر با سخنان رئیس جمهور تونس آغاز شد و پس از آن سخنان آقای کوفی عنان در واقع پیام واقعی اجلاس را درون خود داشت. او گفت که تصور از "جامعه اطلاعاتی" این است که توانایی و ظرفیتهای انسانها گسترش یابد بدینوسیله که به ابزارها و دانش لازم دست پیدا کنند تا امکان توسعه جوامع را در دنیای دیجیتال و شبکه ای فراهم آورند. پس از آقای عنان، دبیر کل اتحادیه جهانی مخابرات نیز فصل الخطابی داشت که جامعه اطلاعاتی چند سهام داری است یعنی باید در کنار دولتها، بخش خصوصی، نهادهای غیر دولتی، و نهادهای بین المللی با هم همکاری داشته باشند تا اهداف مورد نظر محقق شود. جلسات رسمی با سخنان روسای کشورها و یا روسای هیاتهای نمایندگی کشورها در چند روز ادامه یافت و کار بر روی نهایی کردن دو سند نیز به انجام رسید و در پایان تحت عناوین "تعهد تونس" و "دستور کار تونس برای جامعه اطلاعاتی" با اجماع همگان انتشار یافت و در آنها به چالشهای پیش روی جوامع مختلف و مسئولیتهای مشترک در کمک به توسعه اطلاعاتی کشورهای فقیر و ایجاد صندوق همبستگی دیجیتالی، و از همه مهمتر به مساله راهبری اینترنت توجه شده است.

همزمان با اجلاس رسمی روزانه چند صد سخنرانی، کارگاه و جلسه گفتگو، صاحبان برجسته ای را از سرتاسر جهان به تعامل و همفکری وا داشته بود.

در نمایشگاه جانبی نیز مجموعه وسیعی تدارک دیده شده بود که در آن بعضی از کشورها غرفه مستقلی تشکیل داده بودند و دستاوردهای کشور خود را به نمایش گذاشته بودند ولی علاوه بر آن بسیاری از شرکتهای پیشتاز در عرصه بین المللی نیز در نمایشگاه حضور فعالی داشتند.

سمینارها، کارگاهها، و جلسات بحث و گفتگو موضوعات متنوعی را از دستاوردهای نوین تکنولوژیک، راهبری و مدیریت توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات، و حتی موضوعات جانبی دیگری نظیر آلودگی ناشی از ضایعات و تجهیزات الکترونیک خارج از رده را در بر می گرفت، در ادامه به بعضی از مباحث مطرح شده، اشاره ای گذرا خواهیم داشت.

• راهبری اینترنت

موضوع راهبری اینترنت^۱ از اجلاس ژنو به عنوان یک موضوع چالش آمیز مطرح شد و از آنجا که در آن مرحله توافق و اجماعی بر سر نحوه راهبری اینترنت حاصل نشد، آقای دبیر کل سازمان ملل متحد کار گروه ویژه ای را مامور بررسی و تدوین راهکار مناسب برای این امر کرد. این کار گروه مباحث عمده را مورد بررسی کارشناسانه قرار داد و با بحث و گفتگو های زیاد به راهکاری برای ادامه همکاریها دست یافتند. اینترنت در ایالات متحده ابداع شد و در جهان گسترش یافت و امروزه به عنوان

1. Internet Governance

یک رسانه مدرن و پخش شده همه گیر شده است، و در حال حاضر منابع اینترنتی توسط نهادهایی غیر دولتی که پایگاه اصلی آنان در ایالات متحده است توزیع و مدیریت می شوند، بعضی از دولتها قانونمند کردن این رسانه را ضروری می دانند و برای این امر ایجاد نهادی بین المللی تحت لوای سازمان ملل متحد را توصیه می کنند ولی گروهی دیگر از صاحب نظران معتقدند که اینترنت ماهیت پیچیده ای دارد به نحوی که ساختارهای سنتی و بوروکراتیک قادر به هدایت و اداره آن نیستند و به معنای دقیق کلمه اینترنت را مقوله ای چند سهام دار می پندارند که در کنار دولتها، هزاران شرکت خصوصی و صدها نهاد غیر دولتی برای گسترش آن در سطح جهانی فعال هستند و نوآوریهای را عرضه می کنند و به اعتقاد این صاحب نظران برقراری هماهنگی بین این نهادها ضروری و مفید است و در واقع جنبه های گوناگون و متنوع اینترنت، هماهنگی متنوعی را می طلبد که هر یک نیازها و حساسیت های مشخصی را در سطح جهانی و محلی طلب می کنند، بر این اساس همه حتی آنان که به دیدگاههای رادیکال قانونمند کردن و کنترل اینترنت نظر داشتند به این توافق رسیدند که اینترنت مبحثی چند سهامدار است و باید همه سهامداران را در راهبری اینترنت شریک کرد و لذا به این تصمیم رسیدند که در شرایط فعلی هر گونه تصمیمی برای تغییر نحوه مدیریت اینترنت غیر عملی است و ممکن است ضررهایی را به دنبال داشته باشد که مانع از پیشرفت و توسعه جامعه اطلاعاتی می شود، لذا قرار شد زمینه مباحثه باز باشد و بحث و گفتگو با حضور نمایندگان ذیربط ادامه یابد و برای این منظور مجمع ویژه ای برای مذاکره تشکیل شود تا ضمن ایجاد هماهنگی های اولیه راهکار مناسب را در آینده سامان دهد.

• آموزش، آموزش، آموزش

شاید بتوان گفت که توجه به موضوع آموزش در قلب اجلاس جای داشت، در غرفه های میکروسافت، اینتل، سان، سیسکو و دیگر شرکت ها و بسیاری از نهادهای غیردولتی و دولتی توجه به مقوله آموزش و ایجاد زمینه های فرهنگی با دقت مطرح شده بود و هر یک راهکار و روش خود را مطرح می ساختند، این امر حاکی از آن است که تربیت نسل آینده برای جامعه اطلاعاتی اهمیت بسیار ویژه ای دارد که توجه موشکافانه به آن و تدوین راهکارهای مناسب کاملاً ضروری است. در این رابطه مطلبی که توجه همه را جلب کرد و سروصدای زیادی راه انداخت ارائه نمونه نوت بوکهای ۱۰۰ دلاری با شعار "یک نوت بوک برای هر دانش آموز" بود، این امر به ابتکار آقای نیکلاس نگروپونته استاد ام آی تی و رئیس مدیالاب در این مؤسسه مدتی است که نظر افکار عمومی را جلب کرده است، نگروپونته در اجلاس نیز حضور داشت و ایده های خود را مطرح کرد و نوید داد که تا یک سال دیگر این نوت بوکها به بازار می آید و از دوره های آموزشی ویژه ای که در ام آی تی برای معلمان برگزیده کشورهای مختلف برگزار خواهد کرد سخن گفت.

در رابطه با مقوله آموزش دیدگاههای قابل توجهی وجود دارد، بعضی معتقدند تولید محتوای دیجیتالی نیاز اصلی توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات در زمینه آموزش است و حتی می پندارند باید توسعه

تکنولوژی متوقف شود تا محتوای آموزشی مناسب تدوین گردد، ولی گروهی دیگر توسعه تکنولوژی را واقعیتی انکار ناپذیر می‌پندارند و بر این باورند که چنانچه امکانات و گستره مناسبی فراهم شود معلم و متعلم خود بر بستر این گستره به فعالیت و خلق ایده‌های جدید می‌پردازند، ایده‌هایی که در رقابت قرار خواهند گرفت و اگر بارور شوند پایدار می‌مانند وگرنه باید صحنه را ترک کنند و این خود مهمترین امکانی است که دنیای شبکه‌ای و عصر دیجیتال فرا روی توسعه و تحول آموزش گشوده است هرچند که این نگرانی نیز مطرح است که هنگام شکاف دیجیتالی ۲ رسیده است چراکه امکانات تکنولوژیک در کشورهای برخوردار به سرعت رشد کرده است و در واقع اینترنت ۲ و اینترنت بسیار پرسرعت بستر واقعی توسعه فعالیت‌های آموزشی است و اگر در سایر کشورها و کشورهای در حال توسعه امکان دسترسی بر شبکه هم فراهم شده است هنوز امکانات بسیار محدود است. که این امر واقعی شدن نحوه توسعه و کاربرد فناوری اطلاعات و ارتباطات در زمینه آموزش را با تاخیر مواجه کرده است، به هر حال به نظر می‌رسد توجه به مقوله آموزش و توسعه نیروی انسانی در مرکز توسعه جامعه اطلاعاتی قرار دارد و هنوز چالش‌های وسیعی که شاید دهه‌ای به طول انجامد در پیش رو است و باید به سعی و خطاهای گوناگونی بپردازیم تا به تحول آموزشی مناسب دست پیدا کنیم.

• کارآفرینی

ایجاد فرصت و ظرفیت سازی برای توسعه با استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات نیز از مقوله‌های دیگری بود که گروه‌های مختلفی تلاش‌هایشان را در این رابطه مطرح ساختند، از ایجاد مراکز کار از راه دور گرفته تا توانمند سازی زنان در مناطق محروم و ایجاد فرصت‌های برونسپاری اعم از ارائه خدمات بر بستر شبکه و یا تولید و توسعه سیستم‌های تکنولوژیک عمدتاً نرم افزاری از راه دور همه نشان از جهانی شدن اشتغال و جهانشمولی و فراگیری دیجیتالی داشتند. بدون تردید مقوله کار از راه دور با توسعه بستر شبکه و توانایی‌های تکنولوژیک چهره جدیدی از فعالیت و کار آفرینی را عرضه خواهد داشت.

• معلولین

به مبحث توانمند سازی معلولین اعم از نابینایان، ناشنوایان، و معلولین جسمی و حرکتی با فناوری اطلاعات و ارتباطات نیز توجه ویژه‌ای مبذول شده بود، یونسکو برنامه‌های ویژه‌ای در این رابطه برگزار کرد و سایر نهادهای بین‌المللی نیز در جلسات ویژه‌ای به این مهم پرداختند، این جلسات امکان تبادل تجربیات و شکل گرفتن ارتباط بین گروه‌ها و نهادهای مختلف را فراهم کرد و همه این آرمان را جستجو می‌کردند تا به کمک فناوری اطلاعات و ارتباطات معلولین توانمند شده و بتوانند همچون سایر انسانها و در کنار آنها کار و زندگی کنند. و نکته قابل توجه دیگر اینکه توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات برای توانمندسازی معلولین مقوله‌ای فرهنگی است و برای حفظ و توسعه فرهنگ‌های بومی باید همه جوامع به این موضوع و توسعه ابزارهای لازم توجه ویژه‌ای مبذول کنند.

• تکثر فرهنگی

مساله حفظ هویت فرهنگی و توجه به تکثر فرهنگی نیز از دیگر الزامات جامعه اطلاعاتی است در اجلاس، یونسکو به این مقوله بهای زیادی داده بود و در جلسات متعددی به آن پرداخته بود و به این امر توجه شد که اینترنت منابع اطلاعاتی بی بدیلی را در جهان گسترده است و در اختیار همگان قرار می دهد ولی واقعیت انکار ناپذیر این است که زبان انگلیسی این منابع را تحت سیطره خود در آورده است و خطر اضمحلال فرهنگی و از بین رفتن زبانهای بومی نگرانی عمده ای ایجاد کرده است، تلاش همه جانبه و گسترده در عرصه بین المللی در تبدیل این تهدید به فرصت ضروری است. اینترنت می تواند فرصتی برای ارائه فرهنگها فراهم کند ولی این امر نیازمند ایجاد ابزارهای تکنولوژیک لازم است که در جوامع مختلف بر اساس فرهنگهای بومی باید به آنها توجه شود.

• نرم افزارهای آزاد / متن باز

نرم افزارهای آزاد / متن باز از مراحل آغازین گذر کرده و در سطح بین المللی مورد توجه ویژه ای است، حتی شرکت های تجاری بزرگ به آن پرداخته اند. در اجلاس جهانی جامعه اطلاعاتی توسعه نرم افزارهای آزاد / متن باز تحت حمایت UNDP جایگاه ویژه ای داشت.

نرم افزارهای آزاد / متن باز در آینده توسعه سیستم های نرم افزاری نقش ویژه ای ایفا می کند، در این میان سیستم عامل لینوکس جایگاه مشخصتری پیدا کرده است .

خوشبختانه در کشور ما هم طرح لینوکس فارسی قدمهای اولیه را در این رابطه برداشته است ولی باید با توجه ویژه این طرح را به نتیجه مطلوب برسانیم و از گروههای مختلف به ویژه شرکتهایی که در زمینه توسعه سیستم های نرم افزارهای آزاد / متن باز فعالیت می کنند حمایت کنیم.

نرم افزارهای آزاد / متن باز در توسعه فرهنگ ملی و در مقوله تکثر فرهنگی نیز می توانند اهمیت ویژه ای داشته باشد از این جهت نیز حمایت از جنبش نرم افزارهای آزاد / متن باز ضروری است.

علاوه بر لینوکس که با توزیع های مختلفی در نمایشگاه حاضر بود، موضوع قابل توجه دیگر در راستای توسعه نرم افزارهای آزاد / متن باز، پلتفورم های "ویکی" (Wiki) است. این پلتفورم از دستاوردهای ارزشمند اینترنت محسوب می شود و در یک فرایند جهانی تالیف یک دایره المعارف و را در دستور کار قرار داده است. در اجلاس، ویکی نیز حضور فعالی داشت و بسیار از همکاران گمنامش در نقاط مختلف جهان فرصت تبادل اطلاعات یافتند.

• فراگیری دیجیتالی

فراگیری دیجیتالی^۱ از جلوه های عمده ای بود که در دستاوردهای ارائه شده توسط شرکت ها و دولتها در اجلاس و نمایشگاه جانبی آن مشهود بود، این امر از یک سو با توسعه تکنولوژی توسط شرکت ها نمایندگی شده بود و از سوی دیگر توسعه زیرساخت توسط دولتها اعم از زیرساخت فیزیکی و یا بستر حقوقی لازم و غیره و تدوین برنامه های جامع و آینده نگرانه نشانگر ایجاد مومنتوم لازم در حرکت به سوی جامعه اطلاعاتی و پس از آن جامعه معرفتی توسط بسیاری از کشورهای پیشرفته بود. همه چیز حاکی از ایجاد پی بستری مستحکم و جامع و مانع است که این کشورها را به پیش می راند. برای کشورهای در حال توسعه هرچند هنوز امیدواری هایی وجود دارد و تهدیدها را باید به فرصتها تبدیل کرد ولی این نگرانی نیز مشهود است که با توسعه روزافزون تکنولوژی و زیرساخت در کشورهای پیشرفته هرچند که کشورهای در حال توسعه تا حدودی به منابع و زیر ساختها دست یافته اند ولی بروز شکاف دیجیتالی^۲ مشهود است چه شاخصها بیانگر این نکته اند که اختلاف سطح بین کشورهای پیشرفته و کشورهای در حال توسعه از لحاظ توسعه زیرساخت و تدوین سیستم های کاربردی و غیره بسیار عمیق است و به گونه ای عزم ملی و اتخاذ سیاستهای پیشتاز برای تبدیل تهدیدها به فرصتهای دیجیتالی لازم است.

• بنیاد دانش و هنر در اجلاس

بنیاد دانش و هنر یک نهاد غیر دولتی است که با حمایت دانشگاه صنعتی شریف و بعضی از مؤسسات و نهادهای خصوصی با هدف توانمندسازی جوانان در عصر اطلاعات، از سال ۱۳۷۷ در ایران فعالیت می کند. فعالیتهای بنیاد در محورهای آموزش، توسعه و پژوهش و توسعه شکل گرفته است، علاوه بر این بنیاد در زمینه همکاریهای بین المللی نیز فعال است و به عضویت GKP² در آمده است، حضور بنیاد در اجلاس با همراهی با GKP صورت گرفت که در این رابطه علاوه بر ارائه گزارشهای مکتوب از فعالیتهای بنیاد در الگوسازی در ایران، یک سخنرانی در زمینه کارآفرینی در عصر دیجیتال توسط نماینده بنیاد در یکی از کارگاههای آموزشی ارائه شد و علاوه بر آن نمایندگان بنیاد در سه جلسه بحث و گفتگو نیز عضو رسمی بودند و دیدگاهها و تجربیات خود را در زمینه ظرفیت سازی و توسعه آموزش مبتنی بر فناوری اطلاعات و ارتباطات بیان داشتند. دفتر منطقه ای یونسکو در تهران نیز از حضور سه نفر از اعضای بنیاد که در زمینه توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات در توانمندسازی نایبانیان فعالیت می کنند نیز حمایت کرده بود، این گروه علاوه بر حضور در جلسات مربوطه و تبادل نظر با سایر صاحب نظران جهانی، در یک جلسه سخنرانی نیز با ارائه دستاوردها و دیدگاهها ی خود در توانمندسازی نایبانیان با فناوری اطلاعات و ارتباطات توجه ویژه ای را به خود جلب کردند. حضور در اجلاس جهانی جامعه اطلاعاتی برای نمایندگان بنیاد بسیار مغتنم بود که از یک سو دستاوردها و تجربیات خود را مطرح کنند و از سوی دیگر با آنچه در

1. Digital Inclusion
2. Global Knowledge Partnership

جهان می گذرد از نزدیک و با بحث و گفتگو آشنا شوند و در مجموع به این باور رسیدند که در ادامه فعالیتها باید بسیار دقیق و اندیشمندانه عمل کنند چون در جهانی قرار گرفته ایم که همه برخاسته اند و جنبشی پرشتاب در پیش است که برای همراهی با این جنبش جهانشمول و فراگیر دیجیتالی تلاشی بیش از پیش مبتنی بر روشهای عملی و اسلوبمند ضروری است.

• مؤخره

مسجد جامع بزرگ، زیبا، و پرشکوه تونس که در چند صدسال پیش ساخته شده است و بازارهای تنگ و باریک و پیچ در پیچ که به این مسجد منتهی می شدند و عرصه ارائه و فروش صنایع دستی هستند این حکایت را در دل دارند که روزگاری نمود های تک در چند صدسال پیش بوده اند ولی امروزه در عصر جهانشمولی، توسعه مبتنی بر فناوریهای پیشرفته در آزمایشگاههای پژوهشی اینتل، مایکروسافت، و سیسکو، و امثالهم رقم زده می شود که خواه در ایالات متحده باشند و خواه در بنگلور و یا چین و یا هر جای دیگر، و اگر در این رابطه به حفظ قومیت و میراث فرهنگی و کیان ملی خود علاقه مندیم باید اولاً به ترکیب چند سهام داری در دنیای جدید واقف شویم و باور کنیم که باید بخش دولتی، بخش خصوصی، و نهادهای غیر دولتی دست در دست هم مسیر توسعه را بکشایند و هر یک جایگاه واقعی خود را داشته باشند و از آن مهمتر حضور واقعی در جریان فراگیر جهانی و برقراری تعامل ضروری است، ما باید مزیت های خود را بشناسیم و دیگران را در زنجیره جهانی به مزیت خود نیازمند سازیم و اگر این نیاز را پدیدار ساختیم آن موقع است که خواهیم توانست میراث فرهنگی خود را نیز حفظ کنیم و توسعه دهیم و گرنه زیستن در انزوا ممکن است چند صباحی بیاید ولی در آن صورت جریان فراگیر چون سیل همه چیز را در هم خواهد کوبید.

روز پس از پایان اجلاس از هزار توی محل برگزاری اجلاس و نمایشگاه که از صبح زود تا پاسی از غروب ما را درون خود به هر سو می کشید به دیدن هزار توی بازار و مسجد جامع رفتیم از آنجا که بیرون آمدیم پای مجسمه ابن خلدون دو نوجوان دانش آموز تونسی را دیدیم که نشسته بودند و در گفتگو با یکدیگر این امید را می پروراندند که اجلاس به رشد آنان نیز در کشورشان کمک خواهد کرد، در کنار آنها قامت افراشته ابن خلدون نیز عشق را تداعی می کرد و امید را.

یحیی تابش

دانشگاه صنعتی شریف